

Konger og troll på jobb

En gang var Jan Erik Langanen og Janne Carlzon konger, nå er de tapere. Kongene måtte ofres for at UNI Storebrand og SAS skulle kunne leve videre etter enorme tap og skjebnesvangre investeringer.

HANNE STRØMME
RUNE J. ANDERSSON (tegning)

Gerhard Heiberg var ikke akkurat en konge i norsk næringsliv den gangen han påtok seg OL-oppdraget. I dag er han Norges største helt, selve symbolet på at Norge kan forvandles til en vinnernasjon.

Ifølge psykologiprofessor Paul Moxnes spiller Langanen, Carlzon og Heiberg roller som er dypt forankret i vår forestillingsverden. Han våger den påstand at tusenvis av andre mennesker hver dag går på jobb i sine bestemte roller, som konger og troll, dronninger og hekser, kronprins og sorte får, prinsesser og horer. Du ser dem bare ikke. Du ser bare deg og meg. Men Moxnes ser dem alle - i deg og meg. Han inviterer til dypdykk i vår felles forestillingsverden. Og der er alle eventyrskikkelsene høyst levende.

- Se på en organisasjon som et eventyr, sa jeg for mange år siden til en organisasjonskonsulent. Jeg glemmer aldri blikket hans. Det sa: «Du er en skikkelig dumming!» Men jeg tror man kan forstå spillet i en organisasjon som et eventyr. Les og snakk om Ibsens og Shakespeares dramaer, de er fulle av dyptroller. Det er langt mer fruktbart enn all den «ledelsessøpla» som kommer på trykk i dag, sier Moxnes.

Han er professor i psykologi ved Handelshøyskolen BI og Universitetet i Oslo. Bedrifter og arbeidsplasser er hans forskerverksted.

Ifølge Moxnes bor det en såpeopera i sjelen vår, og vi gir oss ikke før vi får disse indre fantasierne virkeliggjort. Det er ikke tilfeldig at så mange har en slem svigermor!

Familien på jobben

- Enhver arbeidsplass er et speil av familien, sa Freud. Se etter mor og far i enhver gruppe du er i. Du slipper ikke unna, sier Moxnes.

I sin dyptrollemodell tar han utgangspunkt i to grunnleggende antagelser:

1) At dine opplevelser i familien får betydning for hvordan du forholder deg i senere gruppesammenhenger. De urgamle rollene - Far, Mor, Sønn og Datter - er fremdeles med oss i våre dagers moderne produksjons-, forvaltnings- og behandlingsorganisasjoner.

2) At spebarnet som forsvart mot å ta inn over seg at mor og far ikke alltid gir behovstilfredsstillelse, splitter opp omsorgspersonene i den gode og onde mor og far. Dermed har barnet begynt å befolke verden med gode og onde (snille og slomme) men-

nesker. Og Moxnes mener at også voksne mennesker i sosiale organisasjoner gjør det samme.

- Alle dyptrollemodellene er forsvar mot angst. Vi tegner et forenklet kart, som et forsvar mot den nyanserte virkeligheten. Usikkerhet og ambivalens er det verste vi vet. Mange vil ikke ta inn over seg at sjefen har både gode og onde sider, og putter i stedet de negative, eller de positive, følelsene over på en annen person i organisasjonen. Og igjen står de med bare den snille sjefen, eller med den slomme.

Moxnes mener at det finnes åtte dyptroller: Kongen er den gode far, trollet den onde - eller i bibelsk språkbruk; Gud og djevel. Dronningen er den gode mor, og heksen den onde. Kronprinsen er den gode sønn, det sorte får den onde. Prinsessen er den gode datter og horen den slomme. I tillegg nevner Moxnes to hjelperoller - slave/tjener og vismann/doktor - og to forvandringsroller - helt/vinner og klovn/taper. Taperen har ikke den verste posisjonen, den posisjonen har den som slett ingen rolle har - den usynlige.

Vi er ikke slik!

Alle vet vi godt hvem som spiller hvilke roller i våre omgivelser, bare vi tenker oss om. Men Moxnes slår uttrykkelig fast at ingen person er en dyptrolle. Rollen tildeles hver og en i kraft av samspillet gruppedeltagerne imellom.

- I et langt liv har man sjansen til å befinne seg i mange dyptroller. Du spiller kongerollen ett sted, og taperrollen et annet.

- Du spenner bena under forestillingen om at vi har en personlighet?

- Ordet person kommer fra det latinske ordet persona som betyr maske. Personer tar roller, men personer som er lenge i en rolle, tror at de er slik. Særlig som ung er dette farlig. Det er de som under samme sjef gjennom et langt liv har gått i graven med følelsen av å være udugelige.

Også «vellykkede» mennesker går lett i fellen, og tror at de er kongen/dronningen, fordi alle andre oppfatter dem slik. Det visste de romerske seierherrene. Da de red i triumf inn i Romas gater og ble hyldet som guder, hadde de på forhånd gitt slaver i oppgave å viske dem i øret: «Husk at du er et menneske!»

- Kan man overhodet ikke styre hvilken dyptrolle som man får i en gruppe?

- Jo, noen signaliserer at de har mer lederegenskaper enn andre. Og de som blir seg bevisst dette, begynner ofte aktivt å motarbeide tilløp til å bli puttet inn i uønskede dypt-

ROLLER: Alle vet vi godt hvem som spiller hvilke roller i våre omgivelser, bare vi tenker oss om. Men ingen er en dyptrolle, ifølge Paul Moxnes. Rollen tildeles hver og en av oss i kraft av samspillet oss imellom.

roller. Kvinner bruker ikke så rød leppestift og så korte skjørt hvis de skal unngå ho-reposisjonen. Men ingen på en arbeidsplass har en dyptrolle som arbeidsplassen ikke trenger. Det ser du når prinsessen eller heksen slutter, etter en stund opptrer gjerne andre i rollene.

- Hvilken dyptrolle skal vi beholde i oss selv?

- Alle dyptrollene strever mot virkeliggjøring. Du må

dytte hekserollen på en annen, og bevare freiserrollen, dersom du vil bli helt.

- Finnes det kvinnelige helter?

- Den kvinnelige helt finnes ikke i maskkulturen. Jeanne d'Arc var maskulin. Gutten har «guttedrømmen», mens jenta har «drømmegutten». Samfunnet er gjennomsyret av en maskulin mytologi. Moxnes' dyptroller trives best i konkurranseutsatte

miljøer, der det er enten ekstremt mye penger eller for lite penger. Og Moxnes spår at når «såpeopera-generasjonen» nå kommer ut i arbeidslivet, det vil si dagens unge som er flasket opp med Dallas og Dynastiet på TV, så vil dyptrollene florere - altså flere Nancy Kerrigan'er og Tonya Harding'er.

Alle dyptrollene, hjelperne og forvandringsrollene vil være representert på en arbeids-

plass, påstår Moxnes. Men de behøver ikke være fysisk til stede eller knyttet til personer. Trollet/djevelen kan være hovedkonkurrenten, i stedet for kollegaen på jobben. Men djevelen dukker alltid opp...

- Kan vi ikke unngå fiender?

- Nei, men fiendene behøver ikke å være mennesker. Putt disse følelsene i noe materielt, i ozonlaget, miljøforurensning eller utrydding av hvaler.

KONGE OG TAPER: - I et langt liv har man sjansen til å befinne seg i mange dyptroller. Du spiller kongerollen ett sted, og taperrollen et annet, sier Paul Moxnes.

Vi kan overføre mange følelser på ting; tenk bare på bamsen vår. Men vi må kunne være litt djevelske også. Folk må være så voksne at de forstår at andre av og til har behov for å være hatefulle.

Også samfunnsinstitusjoner, bedrifter, land og politiske partier er tildelt dyptroller. Regjeringen er kongen, idretten er helten, militæret og politiet er djevelen, galehuset er taperen, helse- og sosialvesenet er dronningen.

- Trollet sprekker i dagslys; sprekker ikke virkningen av dyptrollene når de trekkes frem i lyset?

- Jo, en stund kan dyptrollene være så å si borte, men hvor lenge var Adam i paradiset? Det er en kristen tanke å skille gud og djevel. De gamle greske og norrøne gudene var både gode og onde. Jeg måtte bli ganske gammel før jeg skjønte at jeg måtte ha en fiende.

Enorm respons

Paul Moxnes presenterer sine tanker i boken «Dyptroller: Helter, hekser, horer og andre mytologiske roller i organisasjonen», utgitt på eget forlag i fjor. Og boken har truffet arbeidslivet med et smell. Han har aldri fått en slik respons på noen av sine tidligere bøker, selv om han synes at hans forrige bok, «Hverdagens angst i individ, gruppe og organisasjon», var vel så god. Særlig kvinner omfavner Moxnes' idéer. Han har spurt seg hvorfor, og lurer på om det er fordi hans tanker bygger på fantasi og assosiasjoner, og ikke på tall og statistikk.

Til høsten planlegger Moxnes å ta med seg sønnen til Japan i ett år. Han er invitert til universitetene i Tokyo og Kyoto og til en japansk bedrift for å undersøke om hans dyptrollemodell også kan brukes i japansk arbeidsliv.

Det er på tide at begrepet om «gode og onde ånder» nå gjenoppstår som en viktig del av vår forestillingsverden, mener Moxnes. I gamle dager drev man åndene ut, og beholdt mennesket. I dag skrifter vi ut mennesket.

- Hvor ble det av hatet mitt? spør mange seg etter at de fortalte «djevelen» eller «hekse» om sine følelser.

- Den beste måten å sikre at du ikke forandrer deg, er å holde dine fantasier for deg selv. Det store spranget er å dele dine fantasier med andre, sier Moxnes. Oppfordrende.

ØKONOMI

Dow Jones-aksjen

↑
løftet seg 0,4 pst. til kl. 20, på bl.a. sterke bil-aksjer. Not. kl. 20.00: 3841,31.

Oslo Bers totalindeks

↓
falt 0,64 pst. i spinkelt volum fordi investorene avventer signaler om renteutviklingen. Sluttnotering: 663,02.

Renten

Pengemarkedsrenten (NIBOR) siste fem dager.